

Lapszemle.

Prot. Monatshefte. 1904. 1. szám.

Fiebig P. (Wittenberg). *Der Menschensohn und Wellhausen* címen a göttingeni tudósnek „Das Evang. Marci“ 1903. megjelent munkájában az „emberfia“ elnevezés jelentőségére vonatkozó nézetét veszi igen részletes bírálat alá. Egyuttal folytonosan utal a saját könyvére is, a melyet e tárgyban „Der Menschensohn“ 1901. címen írt. Abban megegyezik Wellhausennel, hogy az emberfia elnevezés az aram barnasa egyszerű fordítása és egyszerűen embert jelent. A kortársak tehát ennek az elnevezésnek különös messiási jelentőséget nem tulajdonítottak, bár kétségtelen, hogy Jézus azt messiási értelemben használta. Fiebig czáfolja W. azon állítását, hogy ez a kifejezés már Henoch és IV. Ezra könyvében is messiási értelmű volna. W. azt mondja, hogy a Caesarea Filippi mellett Péter által tett vallomás előtt csak két helyen 2, 10 és 28 ban fordul elő az emberfia szó, de mindkét helyen a fordítónak a tévedése az. Fiebig ezt nem fogadja el. W. azt mondja, hogy Péter vallomása azt bizonyítja, hogy Jézus eddig nem szólt az ő messiánitásáról. F. szerint a kérdés és a vallomás ép az ellenkező mellett bizonyít. Jézus kezdettől fogva meg volt arról győződve, hogy ő a Messiás. Ezt bizonyítja az, hogy az Isten országának hirdetésével lépett fel, továbbá, hogy kezdettől fogva csodákat tett, viszont a demoniakusok vallomását féltékenyen visszautasította, végül, hogy az „emberfia“ elnevezést tudatosan használta. Ez egyuttal az ő tartózkodásának is bizonyossága. Ugyancsak a messiási öntudatról tanuskodik a szenvedés és a feltámadás hirdetése is. W. szerint Jézus az ő parusiájáról nem szólt, hanem azt a gyülekezet találta ki. F. vitatja, hogy a dánieli helyre támaszkodó felfogás az ember fiának ezt a visszajövetelét egyenesen követelte. W. azt is elvitatja, hogy Jézus a synedrium előtt messiási igényekkel lépett fel, F. azonban igen helyesen tévesnek mondja ezt a nézetet. — Fiebig cikke komoly érvelésével, alapos tudásról tanuskodó elfogulatlanságával tünik ki s érdemében érinti a felvett témát.

2. szám.

Sulze E. (Dresden). *Die Kirche im Kampfe gegen den Atheismus* címen érdekes szemlét tart a vallásért az ultramontanizmussal és a téves socialismussal folytatott harcz felett. Mindkét irányzat az athe-

ismus szolgálatában áll. Az ateizmus a természettudományok nyomán keletkezett, amennyiben a természet rendjét tették az Isten helyére. Az ateizmus Franciaországban politikai, Angolországban gazdasági téren igyekezett teljes uralomra jutni, de mindkét helyen ad absurdum túlzásokba merült s így korlátok közé szorult. Ma Németországot veszélyezteti a kettős irányból táplálkozó ateizmus. Az egyháznak a feladata erkölcsi megújítást teremteni. A politikai téren sok e tekintetben a teendő. De sokkalta fontosabb a tudományos ateizmus legyőzése. Az ateizmus elzárja a valláshoz vezető utat. E tekintetben a bölcsészet lehet az egyház leghasznosabb fegyvertársa. Mert a szellemi életet a természeti létből levezetni sohasem lehet, s Isten nélkül a világnak nincsen célja. Mester nélkül nincs alkotás. És az alkotásban ható változatlan rend és törvényszerűség csak annál inkább kell, hogy az alkotóhoz, Istenhez vezessen bennünket. Az ateizmus, mely a másodrendű, a természeti törvényszerűségét teszi az első rendű, az Isten helyére, a képzelhető legnagyobb ostobaság. Hogy az egyház tehetetlen az ateizmussal szemben, annak oka az, mert ő sem képes igazán az első helyre tenni az Istent, hanem eléje helyezi az is a másodrendű dolgokat: papságot, misét, ígét, szentségeket. Ez az oka, hogy az „egy hit“ helyett olyan sok hit van, melyek mindegyike bizonyos szentségek köré csoportosul. Ez a katholicismus hatása még az evangélium egyházában is. Mert a katholicismus felfogása szerint az Isten közvetlenül senki lelkében sem él és hat hanem a papság, meg a kegyelmeszközök által működik. Az egyházak így emberi eszközökkel harcolnak az emberi tévedések ellen, s így akaratlanul is ateistikus színezetűk van. Ezért nem képesek az ateizmus ellen sikeresen harcolni. Az első feladat tehát, hogy maga az egyház legyen merőben és igazán theistikus. Az evang. egyháznak minden tagját úgy kell nevelni, hogy az át legyen hatva annak a tudatától hogy a mi egyházunk alapja nem a theologusok által alkotott tantételekben, hanem egyedül csak a Jézus személyében való-sult isteni kinyilatkoztatásban gyökerezik. Minden evang. gyermek lelkébe bele kell oltani azt a meggyőződést, hogy a megváltás és az isteni ítélet nem a múltnak és a jövőnek, hanem a jelennek az isteni ténye. Így lesz komolylyá a theistikus hit. Javasolja még azt is, hogy az egyes gyülekezeteket körökre kell beosztani s azok gondozására külön presbytereket állítani, a kik a fiúkat és lányokat külön-külön szemmel tartják, csoportosítják s a keresztyén hitben és az egyház történetének ismeretében hetenként oktatják. Az ezen csoportokban szorgalmasoknak és buzgóknak bizonyult ifjak aztán pár év múlva második confirmatio alá kerülnének, a mely aztán igazán érett egyháztagokká képesíténé őket. — A cikk sok megszívlelésre méltó s igaz gondolatot vet felszínre.

3. szám.

Sulze E. (Dresden). *Die religiöse Auffassung des heiligen Abendmahles.* Az előző cikk párhuzamosa. Gondolatai azonosak,

ezélja is egyező: az igazi vallásos felfogás uralomra juttatása. A szentségek ma nem azok, a miknek lenniök kellene. Különösen áll ez az úrvacsoráról, a mit nagyon is mechanikus jelleműnek tekintenek. A reformátorok sem tudtak erre vonatkozó nézeteikben teljesen szakítani a katholicismus felfogásával. A fődolog az úrvacsoránál annak a valláserkölcsi jelentősége, nem pedig a természeti elemek. A jelentőség megítélésében pedig minden egyháznak egyezőnek kell lennie, hogy t. i. az a szentség a szentháromsággal való legteljesebb életközösség kifejezése. A jeleken való vita annak a tévedésnek a kifolyása, hogy a külső szemmeltartásával elsiklottak a lényeg mellett. És a mikor Luther Zwinglivel szemben nem elégedett meg a symbolum hangsúlyozásával, akkor voltakép a szentségnek igaz belső jelentőségét igyekezett megmenteni. Viszont azonban a helyes gondolatot nem tudta teljesen megfelelő módon kiemelni s a reformatusok azért nem fogadták el az ő álláspontját, mert félték a katolikus teremtményimádás feléledésétől. Jézus vallása szerint az embernek össze kell fornia Istennel, s mint valláserkölcsi személyiségnek nincs többé szüksége közvetítő vagy biztosító közegekre. Ez az összeforrás a vallásnak s az úrvacsorának is a magva. Ennek a meggyőződésnek, ennek az egységérzésnek kell ugyan valami módon ki is fejeződnie, de ennek érzéki eszközei csak másodrendűek. Az úrvacsora vallásos felfogásából következik, hogy az a gyülekezet egységének elengedhetlen feltétele és biztosítéka. Hogy mi csak két szentséget tartunk, annak oka nem az, hogy Krisztus kettőt rendelt, mert hiszen pl. a keresztség rendelését a mai kritika kétségbevonja, az úrvacsora marandó elrendelése is nagyon kétséges. Sokkal fontosabb körülmények szentesítik ezt a két szentséget. Nevezetesen, hogy ezek a Krisztus szellemének, gyülekezetet teremtő lelkének a termékei. Nélkülözhetlen fontossága azonban megkívánja az úrvacsora mostani formájának átalakítását. Úgy gondolja ezt Sulze, hogy a gyülekezet ülve maradván egymástól veszi át a kenyeret és a kelyhet, így adván kifejezést a közös együttérzésnek. Így bensőségben sokat nyerne az úrvacsorázás, amint azt a herrnhutiak gyülekezete bizonyítja. — Ez a cikk is egyik érdekes jelensége az úrvacsorára vonatkozó legújabb vitának, melyről nemsokára részletesen fogunk szólni.

Fröhlich J. (Stabsarzt in Dresden). *Glauben und Wissen.* Érdekes eszmemenetben bizonyítja és vitatja, hogy a hit és a tudás közt ellenmondás nem lehet, ha a hitet valamibe való erős bizalomnak vesszük, sőt így az egyenesen összeesik a tudással. Sőt a hit több, mint a tudás, mert az mindig az egészet öleli fel, míg a tudás csak egyes kis részleteket képes felölelni. De mindkettő egyaránt szükséges. Mindkettő híd, amelyet lelkünk a sokféleségből a szabadság és egység birodalmába ver. De a két híd közül csak a hitének van záróköve is, azért biztosabb. S mert mindkét híd azonos célra vezet, azért minden eltérés daczára és végtére csak összetalálkoznak.

4. szám.

Sulze E. (Dresden). *Religion und Kunst.* E kettőnek egymáshoz való viszonyáról szólva helyesen mutatja ki, hogy a katolikus keresztyénség a pogány vallásos felfogásnak megfelelően a művészettel az istenek és szentek megrögzítését munkálja, míg a protestantismus még a művészetet is csak az Istennel való életközösség kifejezésére kívánja felhasználni. Ez az oka, hogy az evangéliumi keresztyénség a művészetet nem minden ágában s nem is valami nagy mértékben foglalkoztatja.

5. szám.

Kirmss P. (Berlín). *Über d. Predigtvorbereitung.* Élvezetes tanulságos kedves kis elmefuttatás ez. Elsőbb is arról szól, hogy a prédikáció még most, a nagyon megváltozott életviszonyok között is, a lelkesi teendőik középpontját képezi. De ha maga a lelkes másodrendű valaminek tekinti, ne csodálkozzék senki, ha a nép is annak nézi s akként ítéli meg. Különösen sajnós az a tapasztalat, hogy az ifjú theologus-nemzedék mind kevesebb gondot fordít a beszédre s nyeglén rögtönözget. Utal arra a theologiai mondatra: „eine Predigt tun“. Mert a prédikáció valódi tett, a mely életmunkának gyümölcse az élet munkájának irányítására. A prédikátornak azért is tisztelettel kell a prédikálásra gondolnia s hinnie is kell a prédikációjában, mert ez az igazi előkészület minden beszédre. Természetes, hogy sok időt és erőt is kell a prédikáció elkészítésére fordítania. S mert nem mindig egyforma az ember hangulata, sokszor napokon, ha kell éjjeleken keresztül kell arra készülnie. Két dolgot kell itt szem előtt tartani: a szöveget, a maga történeti viszonyai szerint és a gyülekezetet a maga valóságában. Abból ennek prédikál a pap és nem magából. Nagy önmehtagadást kíván tehát a prédikálás, azért az azt megelőző gondolkodásban minden egyes gondolatot meg kell ragadni, papírra vetni s úgy válogatni ki a legalkalmasabbat. Így a tollal a kézben gondolkodva, lassanként egészen simán kialakul a beszéd váza, a melynek szigorú logikus szemmeltartásával a beszédet egyfolytában kell kidolgozni. A teljesen elkészített és teljesen betanult beszéddel aztán felmehet a pap a szószékre. De ha oda elbizakodva hetykén lép fel és nem félelemmel és rettegéssel, akkor ne várja mert nem is várhatja, hogy a hallgatói valami nagy megindulással fogják hallgatni. — A czikk nagyon megérdemli a komoly megfontolást és megjegyzést.

Deutsch-evang. Blätter. 1904. 1.—8. szám.

Haupt E. (Halle). *Einführung in das Verständnis des Briefes Pauli an die Galater* czimen az első négy számra terjedő hosszabb ismertetést közöl, a melyben úgy, mint a múlt évben a korinthusi leveleket, népszerűen, de a tudományos eredmények teljes

felhasználásával megismerteti a galatai levelet. A fejtegetések részletes tárgyalásába bocsátkozni nem szándékom. Csak annyit kívánok megjegyezni, hogy nálunk is nagy szükség volna az újszövetségi iratok ilyenmő tárgyalásának és ismertetésének.

Schmidt E. (Sulau). Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte ezimen Troeltsch hasonló cz. könyvéhez fűzve a 3. számban tanulmányt közöl arról a mindenütt észlelhető mozgalomról, mely a keresztyénségnek a vallástörténeti helyzetét és a többi vallásokhoz való viszonyát igyekszik tisztázni. A fő czél a keresztyénségnek, mint abszolút és tökéletes vallásnak a feltüntetése. Kezdetől fogva ez volt a keresztyénség törekvése, csakhogy az első keresztyének más utakon és más szellemmel igyekeztek ennek az igazolására, mint a mai védelmezők. Különösen a következők képezik maig is a vitapontokat: A keresztyénség monothismusának, erkölcsi fensőségeének, megváltó erejének tökéletessége igazolja annak hasonlíthatlan fölényét. Igen, de mindezen tulajdonságokat más vallásokban is megtaláljuk, még pedig nem is valami alacsony fokon. Hivatkozni szoktak még a jóvendölésekre, csudákra, kijelentett Irásra, de ezek is megintoktak már a történeti kritika eredményei alatt, s az Irást ma már még az orthodoxia is történeti szemmel vizsgálja, és az egyéniség elismerése mellett a merev inspiratiót elejteni kénytelen. Az előbbi idők apologetikus és dogmatikus módszerét tehát ma már vallástörténeti módszer váltotta fel. S ez a bibliának csak előnyére válik, mert a helyes megítélés szempontja alá kerül, s így a többi vallásos irodalmi termékkel szemben a maga tényleges nagyságában és dicsőségében áll előttünk. Ily módon a keresztyénség kilép ugyan az előbbi idők felfogása szerint való abszolút voltának az érinthetlen dicsőségéből, de a valóságos dicsőségét csak így láthatjuk meg. A keresztyénség abszolút voltának a vallástörténeti összehasonlító módszer egyáltalán nem árthat, mert abban áll az abszolút volta, hogy mindenek számára az elérendő czélt tartalmazza. E czél pedig nem más, mint az, hogy a keresztyénség mint isteni kijelentés a világ bűnéből és bajából való megváltásnak, megszabadulásnak a biztos útját mutatja, s így mindenki számára abszolút üdvösséget hoz. Így míg egyrészt kiemeljük a keresztyénség abszolút voltát, addig másrészt elismerjük azt is, hogy más vallás is alapulhat isteni kijelentésen, más vallás is felkeltheti az üdv után való sóvárgást sőt azokat talán ki is elégitheti s magas erkölcsi követelményeket is állíthat fel, de oly tisztán, oly közvetlenül, oly teljesen az ember lelkének vallásos szükségleteit egy sem képes kielégíteni, miát a keresztyénség. De a keresztyénségnek életében vannak egyes tények, melyek az eszmei tartalom mellett még különösen is magukra vonják a figyelmet. Ilyen mindjárt elterjedésének folyamata. A keresztyénség nemcsak hogy semmiféle társadalmi vagy nemzeti eszmét fel nem karolt, hanem egyenes ellentétben állott annak a népnek, a melynek kebelében terjedni kívánt, az egész gondolkodásával és tényleges életével. Ott van alkalmazkodó képessége, életrevalósága, melylyel minden viszonyok

között megél, de sőt új kulturát is teremt. Ott van továbbá erkölcsi ereje, a mely mindig emelkedett és emelő, s az emberi életet nem megvetni, hanem megnemesíteni kívánja, s így az egyéniség végtelen jelentőségét és az Istenhez való viszony közvetlenségét hirdeti. Ez képezi a sajátos keresztyén öntudat alapját, a mely Jézus istenfüi öntudatán nyugszik. A mi már most a vallástörténeti módszer jelentőségét illeti, arra nézve Schmidt azt mondja, hogy ez a módszer meg fog tanítani bennünket a keresztyén vallásosság és erkölcsiség történetének kikutatására s így a keresztyénségnek mint vallásnak a megismerésére. Továbbá a keresztyénség dogmatikai felfogására is úgy kritikailag, mint positive tisztázólag közrehat. Végül, hogy ezután majd a keresztyénségen kívül levő vallásokat is a maguk történeti valóságában ítéljük meg és nem fogjuk a pogányságot egyszerűen a tévelygéssel és a bűnnel azonosítani, s így a fejlődés gondolatát majd a vallás terén is érvényre juttatni engedjük. A vallástörténeti módszertől való félelem voltaképp a Jézus Krisztus evangéliuma erejében való kételkedéssel jár karöltve, pedig Jézus az *egész világ* megváltója. — Igen szép, okos, tanulságos czikk, méltó az elolvasásra.

Thümmel, (Jena) Neue Bahnen für den christlichen Jugendunterricht, und alte Konfirmationsnöte czimen a 6. számban jellemző adatokat tár elénk a német konfirmatiói mozgalomra vonatkozólag. Megállapítja, hogy a mióta az e tárgyban megindított vita folyik, másfél évtized óta semmivel se jutottak előbbre. Az eljárás módjában is nagy az eltérés. Mig pl. Stöcker a konfirmáció idejét akarja későbbre tolni, addig Baumgarten a tananyagot kívánja megrovidíteni. Ezt az anyagot Bassermann így körvonalozza: „Az iskolába csak a történet tartozik, a konfirmatiói oktatás ölelje fel az összefoglaló történeti áttekintést és a katekismust.“ Szerző az ilyen módú kettéválasztásnak nem barátja, hanem álláspontját e szavakban fejezi ki: az a mi vallásban formális, törvényszerű, történetileg felfogandó erkölcsi, katolikus, az iskolába, az a mi a vallásnak benső hitéletet képező része, a konfirmatiói oktatásba való. Ez azonban nem zárja ki, sőt kívánatosná teszi azt is hogy a népiskola vallás-tanítója is igyekezzék hitéletet ébreszteni. A mi már most a tanítás idejét illeti, Thümmel utal Rein jénai tanár iskolájára, a ki a gyermekeknek egészen a 10. évtikig semmiféle vallásos oktatást nem enged adni, hanem mesékkel tartja őket. Thümmel ezt, teljes joggal helytelennek tartja, mert az ó- és újtestamentumi történetek és példázatok mesészerű voltak mellett még a vallás-erkölcsi nevelésre is egészen alkalmasak. Hanem azt ő is hangsúlyozza, hogy a történeteket alaposan meg kell válogatni. Így pl. Isak feláldozását vagy Jakab és Ezsau történetét ki kell zárni a tanításból. Viszont pl. a teremtés és az özönvíz története, mert soha történet nem volt, a konfirmatiói oktatás körébe tartozik, a hol kellőképp értékesíthető. A tiz paraucсот is idehozna, és pedig a hegyi beszéddel világítva meg. A történeti oktatás számára pedig ott volna még Jézus élete

és az első keresztyén gyülekezet ismertetése. De bevonná még ide az u. n. bevezető kérdéseket is, hogy a nép azt a bibliát a maga teljes történeti értékében ismerje meg. — A konfirmatiói oktatás számára maradna meg elsőbb is az egész hittan, mert a hitnek nem az állami iskola a helye, hanem a keresztyén gyülekezet zárt köre. Hasonlóképp idetartozik az imádság is. De nagy veszedelemnek tartja Thümmel azt, hogy a konfirmáció szép ünnepe lassanként a selyemruhák és az ajándékok ünnepevé fajul s így bensősége kiszárad. A hol a világi túlsúlyra jutott, ott a vallásos tartalom és érték lassanként elhal. Ezért a konfirmációnak el kell pusztulnia de ép azért gondoskodjunk idején annak pótlásáról. Ez pedig nem lehet más, mint a katechumenatus, a hol a szükséges oktatást a gyülekezet szolgálatában álló könnyörülő szeretet műveiben való gyakorlás egészítené ki. Ez a katechumenatus a 15—20 évek között foglalkoztatná a keresztyén ifjúságot, s így oly nemzedéket nevelne, a mely a maga önfeláldozása révén meg tudná érteni és becsülni a Krisztus önfeláldozását. — Mindenesetre érdekes és megszivvelésére méltó gondolatokat vet fel ez a cikk Az oktatásra vonatkozó részét érdemes volna komoly megbeszélés tárgyává is tenni.

Loofs, (Halle) Die Krisis des Christenthums im zweiten Jahrhundert czimen a 7-ik füzetben azt fejtegeti, hogy a keresztyén-ség sokkal nagyobb válságon ment át a második században, mint ma, s így annak szétmállásától nem kell tartanunk. Ugyanis a második században a keresztyénség már az egész római-görög világban el volt terjedve, de hivei merőben a törvényen kívüli állapotban voltak. De ez még nem veszélyeztette életét, legfőlebb csak megnehezítette terjedését. Sokkal veszedelmesebb volt a görög római műveltség behatása. Mert az bizonyos, hogy a keresztyénség alapjában teljesen zsidó jellegű volt s így merőben idegen környezetbe lépett, s abban volt rá nézve a válság, hogy ez a világ sok tekintetben nem volt még előkészülve a keresztyénség befogadására, a mint viszont a keresztyénség sem volt teljesen kész arra, hogy azt a világot áthassa. Mit értsünk azon, hogy a világ nem volt előkészülve, azt eléggé megvilágítja az, ha egyszerűen csak arra utalunk, mi mindent hozott magával az a zsidó, a ki keresztyénné lett. A keresztyénség pedig azért nem volt mindenben kész a világ meghódítására, mert a társadalmi viszonyokkal kellett előbb megalkudnia. A keresztyénség ugyanis, mint vallás nem volt a hatalmasoknak és gazdagoknak szánva. E tekintetben a társadalmi ellentétek Palestinában nem forogtak fenn úgy, mint a görög-római világban. De meg a társas- és az állami élet sem volt oly sokoldalúan fejlett a zsidóságban. Hasonlóképp nagy veszedelmet rejtett magában a keresztyénségre nézve a bölcsészet is, amely nemcsak összes képzeit, hanem még a monotheismusát is veszélyeztette. Szintén veszedelmes volt a kultus formáinak hatása is, a melynek szeretetét a pogány magával vitte a keresztyénségbe is. Mindezen tényezők akkor hatottak igazán, a mikor a keresztyénség kebelében

éltek már azok hívei és barátai. A vallási synkretizmus a keresztyénséget így közvetlenül fenyegette, s a gnózticizmusban erősen ostromolta is. Mindezekhez járultak még egyéb körülmények, mint az egyházak szervezetlensége, a szent iratok bizonytalansága, az írásmagyarítás önkényessége, a rajongók elszaporodása stb. A keresztyénség legyőzte e nagy veszedelmeket és rendezkedett külsőleg is, belsőleg is. Hogy e rendezkedés sok idegen szokást, gondolatot, intézményt is szentesített, azon nem lehet csodálkoznunk. Ma sok tekintetben hasonló a keresztyénség helyzete. Most is egy új kultúrával kell leszámolnia. Csakhogy a mai leszámolást nagyon megnehezíti az a körülmény, hogy most az a kultúra nem idegen és pogány, hanem keresztyén kultúra. A protestanizmusban, ha nem az első századok dogmatörténeti eredményeire, hanem az evangéliumra támaszkodik, meg van az erő és a képesség, hogy most is győzedelmesen megállja a helyét. S ebben igaza is van.

Loofs Fr. (Halle) a nyolczadik számban „*Was soll uns leiten bei unserer Stellungnahme im praktisch-kirchlichen Leben?*“ czimen egy prédikációt is közöl, a melyet 1904. július 17-én egy akadémián istentiszteleten tartott. A beszédről érdemes megemlékezni azért, mert a beszéd szempontja és gondolatmenete mindenkép megszívlelésre méltó. A beszéd alapjául Acta 5, ³⁴⁻⁴², Gamaliel bölcs tanácsa szolgál. A feltett kérdésre pedig így adja meg a feleletet: a textus alapján, hogy vezessen 1. a kegyesség iránt való kegyelet, 2. az embertársak iránt érzett szeretet, 3. az úrnak tartozó hűség. Helyes és bölcs szempontok.

Az úrvacsorai kehely kérdése, a mint azt e folyóirat 6. és 8. számában olvassuk, még mindig heves viták tárgya. A kérdés veleje az, egy közös kehely legyen-e, vagy pedig mindenkinek meg legyen a maga külön kehelye? Ezt a kérdést a dánok és svédok vetették fel. A szigorú lutheranusok erősen tiltakoznak a külön kehely ellen, mire a szerkesztő emlékezteti őket, hogy az egyes ostya a kenyértörés helyett egészen párhuzamosa a külön kehelynek. A kehely-kérdés nem a hitnek, hanem egy szertartási szokásnak a kérdése. Az egész ügyet a hygienikus érdek hozta felszínre. Ez a szempont pedig nem új, mert már a konstanciái zsinaton is ezzel érveltek a kehely ellen, s a 18. században e tárgyban Jénában disputát is tartottak. Hogy a lelkészek fel vannak jogosítva hátra-szorítani azokat, kiknek szája beteg, az a bajt meg nem szünteti, mert sok veszélyes betegségnek nincs látható külső jele. Ehhez járul az aesthetikai szempont, melyre sok példát hoz fel a szerző, s melyből folyólag sokan vagy elmaradnak az úrvacsorától, vagy privatim élvezik azt. Minthogy pedig sok gyülekezetben 2—3 kehelyből adják az úrvacsorát és így az egyetlen közös kehelylyel szakítottak, hát akár 30 kehelyből is oszthatják azt. Ámde a külön kehely behozatalának nagy akadálya nemcsak az, hogy sokan ezzel az úrvacsora szentségét megsértve látják, hanem az is, hogy csakis fakultatívvá lehetne tenni és nem kötelezővé. Aztán az is baj, hogy

a külön kelyhet jóformán kizárólag csak az úri nép kívánja és használná. Az is nehéz kérdés, hogy mindenki magával hozza-e a kelyhet, vagy a templomban kapjon? Sok hasonló részletkérdés, sőt magának az úrvacsorázásnak a formája is megoldásra várna még, ha a külön kehely használata divatba jönne. Ezért a fejtegetés végső eredménye az, hogy egyelőre nincs komoly ok a rítus megváltoztatására.

A 8. számban Kawerau professor szól a dologhoz abból az alkalomból, hogy Spitta strassburgi tanár legutóbb e tárgyban kiadott munkájában az ő szokásos merész hypothesise szerint azt állította, hogy Jézus sem közös pohárból itatta tanítványait s az „ígyatok ebből mindnyájan“ nem a kehelyre, hanem a borra vonatkozott. Kawerau ezzel szemben a zsidó húsvéti szokásra hivatkozva, tagadja, hogy a tanítványok külön poharat használtak volna. Spitta szellemeskedésének nincs történeti alapja.

Közli: *Raffay Sándor.*